

MARIO RIGONI STERN

Órmester a hóban

AZ OROSZORSZÁGI VISSZAVONULÁS EMLÉKEI

(RÉSZLETEK)*

Lehajtott fejjel gyalogoltunk, egymás után, némán, akár az árnyékok. Hideg volt, nagyon hideg, de a hátizsák súlya alatt izzadt az ember. Volt, aki kidőlt a hóra, csak nehezen állt vissza a sorba. Felerősödött a szél is. Előbb szinte észrevehetetlenül, aztán egyre erősebben, míg viharossá nem vált. Szabadon, végtelenül fújt a határtalan sztyeppe felől. A hideg sötétben minket talált meg, a háborúban elveszett szegény apró lényeket, belénk rázott, megtántorított. Erősen kellett fognunk a takarót, ami a fejünket és a vállunkat védte. De a hó alulról is bevágott, és csípte az arcunkat, a nyakunkat, a csuklót, mintha csak erdei fenyők túlévele volna. Egymás után gyalogoltunk, lehajtott fejjel.

*

A kezek már nem engedelmeskedtek az agynak, úgy néztem rájuk, mintha nem is az enyéim lennének, és sírni támadt kedvem, amiért a kezeim már nem akarnak hozzám tartozni. Elkezdtem erősen egymáshoz verni, a térdemre, a hóra csapkodtam őket; és nem éreztem sem a húst, sem a csontot; olyanok voltak, mint a fának a törzse, mint a cipőnek a talpa; egészen míg azt nem kezdtem érezni, hogy sok-sok túlévél szúrja át őket, lassan kezdtem csak érezni, hogy visszatérnek hozzám ezek a kezek, amelyek most e sorokat írják.

*

Gyerünk, gyerünk, együtt kell maradnunk. Nincs merszem borospincékről, tavaszról beszélni a társaimnak. Mire is volna jó? Csak, hogy ledobjuk magunkat a hóra, és hogy álmódjunk, hogy eltűnjünk a nullába, a semmibe, hogy elveszünk, hogy tavasszal elolvadjunk a hóval, hogy a föld nedveivé váljunk. Sötét volt, és távolról, az égen tükröződtek az égő falvak vörös fényei. Még egy lépés, csak még egy; a hó áthatolt a takarón és csípte az arcot, a nyakat, a csuklót. A szél elvette a lélegzetet, és le akarta szakítani a takarót a fejünk fölül.

*

– A kapitányt keresem – mondom. – Itt van? – Nincs – szól a válasz; a magyarok lovai között keringek, a kapitányt keresem; szölongatom a sztyeppe felé vezető ösvényeken is.

* Mario Rigoni Stern, *Il sergente nella neve. Ricordi della ritirata in Russia*; Einaudi, Torino, 2001.

Senki sem válaszol. A csillagok égetik a húsomat, legszívesebben sírnék, és istenre üvölténék. Ösztönösen megölnék valakit. Mérgemben a havat taposom; csapkodok a karjaimmal; a fogamat vicsorgatom; a torkomban sziklák táncolnak. Nyugodj meg! Csak meg ne örülj! Nyugalom! Menjél vissza a kunyhóba, menjél aludni. Ki tudja mi vár rád holnap. Holnap! De hát máris hajnal van, ott messze már szürkül az ég.

*

Nagyon hideg volt, nagyon hideg; a tűznek nagyobb füstje volt, mint lángja, és a szememet csípte a sok füst. Szomorúnak éreztem magam, végtelenül magányosnak, anélkül, hogy szomorúságom okára rájöttem volna. Talán a körülöttem lévő nagy csend, a hó, a havas tájjal összérő csillagokkal teli égbolt. De a test még így is tette a kötelességét: a lábaim vittek, hogy cserjét keressek, a kezek rátették a cserjét a tűzre, és sőt kerestek a zsebeimben, amit a csajkába szórhattam volna. Az agy is tette a kötelességét, mert később még kimentem megnézni az öröket (Hogy van, őrmester úr? – Jól vagyok, jól vagyok; mozogjál, meg ne fagyj nekem!) és mentem hívni a váltást. Olyan volt, mintha nem egy, hanem kettő vagy három ember lakna bennem, és az egyik mindig a másikat figyelné, hogy mit csinál, sőt meg is mondaná neki, hogy mit csináljon és mit ne. Az volt a furcsa, hogy az egyik úgy működött, mint a másik, fizikailag létezett, akár meg is lehetett volna érinteni.

*

Gyalogolunk, és újra leszáll az éj. Hideg van: hidegebb, mint bármikor, talán mínusz negyven. A lehelet megfagy a bajszomon; a takarót a fejünkre húzva csendben haladunk tovább. Megállunk, nincs semmi. Se fák, se házak, csak a hó, a csillagok és mi magunk. Levetem magam a hóba; mintha a hó ott se volna. Rázárom a szemem a semmire. Talán ilyen a halál, vagy csak alszom. Egy fehér felhőben vagyok. De ki szólít? Ki rugdos? Hagyjatok már békén! – Rigoni. Rigoni. Rigoni! Talpra! Az oszlop megindult. Térj magadhoz, Rigoni. – Moscioni hadnagy szólít kétségbe esve, ahogy kinyitom a szemem, látom, hogy fölém hajol. Lökdös, és most jól látom az arcát, a fürkésző sötét szempárt, a kemény és a jégdarabkáktól fénylő szakállát, a takarót a fején. – Rigoni, talpra, – mondja. És ad két tablettát. – Nyeld le, gyerünk, előre –. Felkelek, mellette megyek, és szép lassan utolérjük a csapatot és mindent megérték... Hányan dőlnek le a hóra, és hányan maradnak ott örökre?

*

Danda hadnagy embereivel együtt jó, ha húszan vagyunk. Mit keresünk itt? Nincs töltényünk se. Elvesztettük az összeköttetést is. Nincsenek parancsaink. De legalább töltényünk lenne! De érzem, hogy éhes vagyok, és a nap is lemenőben van már. Átmegek a kerítésen, egy lövés süvít el a fülem mellett. Az oroszok szemmel tartanak minket. Futok és bekopogok egy kunyhó ajtaján. Bemegyek.

Bent orosz katonák vannak. Foglyok? Nem. Fegyveresek. Sapkájukon a vörös csillag! A kezemben tartom a puskám. Megkövülten nézek rájuk. Az asztal körül ülve esznek. Egy közös tálból fakanállal szednek maguknak levest. És a kanalakat félig a levegőbe emelve merednek rám. – Mnye kocsesztyija iesztyi – mondom. Nők is vannak bent. Az egyik megfog egy tányért, a merőkanállal belenyúl a leveses tálba, tölti meg a tányéromat

tejjel és árpával, majd felém nyújtja. Én előre lépek, a vállamra veszem a puskát és eszem. Az idő nem létezik többé. Az orosz katonák engem néznek. A nők is engem néznek. A gyerekek is. Senki nem szól semmit. Csak a kanalam koccanását hallani, ahogy a tányérhoz érek. Csak a falatok vannak, amit a számban forgatok. – Szpasziba, – mondom, amikor befejeztem. És a nő elveszi tőlem az üres tányért. – Pazsauszta, – válaszol nagy egyszerűséggel. Az orosz katonák nézik, ahogy kimegyek, meg se mozdulnak. A bejáratnál méhkások vannak felfüggesztve. A nő, amelyik a levest adta, kikísért, hogy kinyissa az ajtót, és én próbálom mutatni neki, hogy adjon ez egy mézzel teli kast a társaimnak. A nő ideadja, és én kimegyek.

Így történt. Most, ha visszagondolok, különösnek sem találom, inkább természetesebbnek, ez az a természetesség, aminek valaha lennie kellett az emberek között. Az első meglepetés után minden mozdulatom természetes volt, nem éreztem félelmet, se védekezni nem akartam, se támadni. Nagyon egyszerű volt. Az oroszok is olyanok voltak, mint én. Abban a kunyhóban köztem és az orosz katonák, a nők és a gyerekek közt egy olyan harmónia keletkezett, ami más volt, mint egy fegyverszünet. Sokkal inkább olyan volt, mint ahogy az erdő állatai tiszteletben tartják egymást. Most az egyszer a körülmények úgy alakultak, hogy az emberek emberek tudtak maradni. Ki tudja, hol vannak most azok a katonák, azok a nők, azok a gyerekek. Remélem a háború megkímélte mindegyiket. Amíg élünk, mindannyian, akik ott voltunk, emlékezni fogunk erre a pillanatra. A gyerekek különösen. És ha ez egyszer megtörtént, megtörténhet újra. Megtörténhet, azt akarom mondani, hogy számtalan más emberrel megtörténhet, hogy szokássá válhat, életmóddá.

*

Újra éjszaka volt, és nagy tülekedés a helyekért a faluban. A sérültek nyögtek a hóban, nyögtek a kunyhókban. De én akkor már semmire nem gondoltam; még az otthonra sem. Kiszáradtam, mint egy darab kő, és mint egy darab kő gurultam, ahogy a patak hajtott. Nem érdekelt, hogy megtaláljam a társaimat, és az sem érdekelt, hogy gyorsabban menjek. Mint egy darab kő, amit a patak vize görget. Semmi sem tudott már hatni rám; semmitől nem érzékenyültem már el. Ha harcolni kellett volna, hát küzdök én is, de csak úgy, a magam kontójára, és nem érdekelt volna, aki mellettem, vagy mögöttem van. Csak magamért harcoltam volna; senki másért; elszigetelődve; kunyhóról kunyhóra; kertről kertre; a parancsokra sem hallgatva; parancsokat se adva; szabadon mindentől; mint a vadász a hegyen; egyedül.

*

Valaki egy borotvát nyom a kezembe és egy apró tükröt. Nézem a kezembe tett tárgyat, nézem a tükröt. Ez lennék? Rigoni Mario di GioBatta, azonosítószáma 15454, a 6. hegyi vadász ezred őrmester, vestonei zászlóalj, ötvenötödik alakulat, tüzérség. Az arcomon földkéreg, a szakállam akárcsak a kusza szalmaszálak, a bajszom tele takonnyal, a szemem sárga, a hajam a fejemhez ragadva, egy tetű, ami éppen a nyakamon mászik felfelé. Mosolygok magamra.